

Neiepazītā Besarābija no putnu viedokļa

OTARS OPERMANIS,
opermanis@gmail.com, autora foto

Lai gan laba daļa pasaules jau apceļota, nevaru pārstāt brīnīties, cik daudz pārsteigumu sagādā Latvijai samērā tuvas zemes. Pēdējos gados bieži tiekoties ar biologiem no bijušajām padomju republikām, esam nonākuši pie kopīga secinājuma, ka, lielu daļu no 20. gadsimta otrās puses dzīvojot “vienā kopīgā saimē”, par katru bijušo republiku padomju cilvēkam bija izveidojies zināms nemainīgs priekšstats.

Mūsdienu Moldova, jeb Krievijas impērijas laikā tā dēvētā Besarābija (šā raksta nosaukums izvēlēts speciāli, lai lasītājs ieinteresētos, par kuru valsti īsti ir runa, un sāktu lasīt), piemēram, man, latvietim, asociējās ar dziedātāju Sofiju Rotaru un brendiju “Baltais stārķis”. Vēl no kaut kur it kā redzētām fotogrāfijām vai televīzijas pārraidēm man par Moldovu bija priekšstats kā par auglīgu, līdzenu, “vīnogām un augļu kokiem svētītu” agrāru zemi, kur it kā ir maz vietas bioloģiskajai daudzveidībai. Vēl tādi krievu klasiskie literāti kā Puškins un Gorkijs man bija uzbūruši romantisku priekšstatu par Besarābijas stepi ar čigānu taboriem un dziesmām

ap ugunsgrābu. Tā kā turpmāk būs runa gandrīz tikai par dabu un putniem, par pēdējo es varu lasītāju informēt uzreiz – īsi pirms aprakstītā brauciena uz Moldovu man gadījās būt Kuldīgā, lai fotografētu vimbu lēkšanu rumbā; tur es vienas dienas laikā redzēju vairāk romu tautības pārstāvju nekā manu piecu ceļojuma dienu laikā Moldovā. Patiesībā lielākā daļa Moldovas iedzīvotāju ir rumāņi, kuriem vienkārši nepalaimējās, tie nokļuva Padomju Savienības teritorijā ar citu nosaukumu un ir pārdzīvojuši ne mazāk smagu likteni kā latvieši. Bet vēl šodien viņus ar Rumāniju vieno gan valoda, gan ciešas kultūras, ekonomiskās un pat politiskās saites.

Ņemot vērā iepriekš minētos “iepotētos” priekšstatus, es pirmās divās Moldovas apmeklēšanas reizēs visu laiku pavadīju tikai semināros galvaspilsētā Kišiņevā un īpaši necentos izrauties kaut kur citur, lai apskatītu valsti. Situāciju mainīja mana satikšanās ar Vitāliju Ajderu 2015. gada rudenī Minskā, viņš pirmais man izklāstīja patiesāku situāciju gan par Moldovas putniem, gan ornitologiem. Izrādās, ka Moldovā nav vairāk par desmit cilvēkiem, kas labi pazīst putnus (iedzīvotāju skaits 2,9 miljoni, bez Piedņestras Republikas), un ir tikai aptuveni pieci aktīvi lauka ornitologi, galvenokārt jaunieši, kas lielākoties tagad studē Rumānijā dažāda līmeņa augstskolu izglītības programmās. Pārējie, gados vecākie, strādā vietējās Moldovas akadēmiskajās iestādēs un tikpat kā neiesaistās jaunos lauka pētījumos. Viens no Vitālija tuvākajiem mērķiem ir nodibināt vismaz kaut

Parasta ainava starp Moldovas pakalniem. Valsts centrālā daļa.

kādu putnu draugu kopu, kas varētu saukties par biedrību un ar laiku varētu kļūt par *BirdLife International* Moldovas partneri.

Tad, 2016. gada maijā, pēc kārtējā semināra Kišiņevā, es kāpu Vitālija mašīnā, lai dotos iepazīt Moldovu speciālista pavadībā. Ja pieņem, ka Moldova ir teritorija starp divām upēm – Prutu un Dņestru –, tad, pēc Vitālija izstrādātā maršruta, ņemot vērā man atvēlēto laiku, mēs vispirms no Kišiņevas devāmies uz ziemeļrietumiem – uz Karalisko mežu (*Padurea Domnească*) pie Prutas – un turpmāk sekojām šai upei dienvidu virzienā līdz pat Moldovas saskarsmes punktam ar Ukrainu un Rumāniju. Tas bija ne tikai izpriecu brauciens, jo mērķtiecīgi vācām datus arī pirmajam Moldovas ligzdojošo putnu atlantam. Man galvenā suga Karaliskajā mežā bija baltkakla mušķērājs *Ficedula albicollis*, ko arī pēc zināma meklēšanas laika atradām, taču labi nofotografēt to bija visai sarežģīti, jo putni uzturējās augstu vecu ozolu vainagos un nevēlējās nolaisties zemāk, pat provocēti ar balsis ierakstu. Lai gan šai sugai raksturīgais biotops – veci ozolu un citu platlapju koku meži – šeit ir dominējošais, neizskatījās, ka tā ir pārāk bieži sastopama. Novērojām arī pundurērgļus *Aquila pennata* un mazos ērgļus *Aquila pomarina*. Vismaz trīs vietās redzējām medijam vistu vanagus *Accipiter gentilis*, un Vitālijs apstiprināja, ka Moldovā šī suga ir vēl plaši izplatīta arī tādos mežos kā šis. Bet ko gan vanags šeit ēd? Fazāns *Phasianus colchicus* laikam par lielu, vismaz augumā mazākajam tēviņam. Tāpēc vienīgie, pēc manas saprašanas, daudzskaitlīgie vanagam piemērotie barības objekti šajā vietā varētu būt lauku baloži *Columba palumbus*, vāveres un mežmalās arī krauķi *Corvus frugilegus*. Gan šajā mežā, gan citur biežāk sastopamās dzeņu sugas bija Sīrijas dzenis *Dendrocopos syriacus* un vidējais dzenis *Dendrocopos medius*. Šeit gadījās arī viens nepatīkams brīdis. Devāmies apmeklēt pagājušajā gadā atrastu jūras ērgļa

Kukaiņu piekūns, tēviņš.

Krauķu un kukaiņu piekūnu kolonija ceļa malā. Šajā vietā fotografēšanai labvēlīgs faktors bija tas, ka koki nebija augsti – vien kādus astoņus metrus. Citās koloniju vietās koki bija augstāki. Ne viena, ne otra suga, īpaši savstarpējo cīņiņu laikā, īpašu uzmanību mums nepievērsa.

Haliaeetus albicilla ligzdu, bet diemžēl konstatējām, ka attiecīgais nogabals ir nesen nozāgēts. Par spīti tam, ka Karaliskais mežs ir dabas rezervāts un administrācija bijusi informēta par ligzdu. Cik sapratu, izskaidrošanās par šo lietu vēl turpinās...

Pametot Karalisko mežu, šķērsojām diezgan atklātu ainavu ar dažādas intensitātes un daudzveidīgu lauksaimniecību (ganības, labības, kukurūzas un dārzu lauki, vīnogulāji, augļu dārzi), kā arī nelielus mežu masīvus (kā jau valstīs, kur ir visai mazs mežu īpatsvars, katram no tiem ir savs vārds). Sākumā ainava bija ar nolaidieniem pakalniem, bet tālāk uz dienvidiem,

iebraucot stepju zonā, kļuva līdzeknāks un īstu koku, pēc latvieša kritērijiem, palika mazāk, ja neskaita dažas alejas gar ceļiem un apstādījumus ap ciematiem. Upīšu gravās un karjeros parādījās vairāk zaļo vārnu *Coracias garrulus*, bišu dzeņu *Merops apiaster* un pupuķu *Upupa epops*, pēdējie gan tipiski apdzīvotās vietās un ap tām. Vietām bija nelieli mitrāji un ezeriņi ar dažādiem bridējputniem, kaijām un pilēm. Vienā no tiem nofotografēju visas trīs *Chlidonias* zīriņu sugas, bet šeit un citur kopumā visparastākie un visdaudzskaitlīgākie bija baltspārnu zīriņi *Chlidonias hybrida*. Ārpus meža vienas no parastākajām bija tieši Eiropas Savienībā aizsargājamās zvirbuļveidīgo putnu sugas:

Kukaiņu piekūns, jauna mātīte.

Sīrijas dzenis, tēviņš. Atšķirībā no Latvijā parastā un līdzīgā dižraibā dzeņa, melnā svītra uz galvas-pakauša daļas nav savienota.

svītrainais ķauķis *Sylvia nisoria*,
dārza stērste *Emberiza hortulana*
un melnpieres čakste *Lanius minor*.

Ceļojot pa Moldovas ārēm, viena ļoti raksturīga iezīme ir milzīgie krauķu bari gar ceļiem un daudzās ligzdošanas kolonijas (jeb *rookeries*, kā tās sauc angļi). Kā man skaidroja, tik liels krauķu skaits ir tāpēc, ka lauksaimniecības tehnika, pāravadājot graudus, daudz ko “pasēj” gar ceļiem un vārnu dzimtas putniem ir ļoti viegli tos uzlasīt (par to pārliecinājos pats, apskatot tuvāk savus krauķu uzņēmumus). Taču ir arī viena Eiropas Savienībā aizsargājama suga, kas gūst tiešu labumu no krauķu klātbūtnes, – tie ir kukaiņu piekūni *Falco vespertinus*,

kas labprāt izmanto krauķu ligzdas ligzdošanai. Tie arī ir grupveida ligzdotāji, un vienā krauķu kolonijā saskaitījām pat 20 piekūnu pārus. Lai gan ligzdošanas sezonas krauķiem un piekūniem pārklājas tikai nedaudz (krauķi ligzdo agrāk) un arī barība ir atšķirīga (piekūni ēd lielos kukaiņus; tās kolonijas putni, ko fotografēju visvairāk, nesa galvenokārt lielus zemesvēžus), kolonijās pastāvīgi notiek cīņas par ligzdām ne tikai starp krauķiem un piekūniem, bet arī sugasbrāļu starpā, tā ka troksnis ir pamatīgs – līdzīgi kā ķīru kolonijās Latvijā. Interesanti, vai kāds jebkad ir rūpīgi pārbaudījis, vai kādā krauķu kolonijā, vismaz dienvidrietumu Latvijā, neligzdo arī kāds kukaiņu piekūns?

Atceros vienu laiku npublicētu novērojumu, kad 1996. gada maijā kopā ar Aināru Auniņu, Aivaru Petriņu, Ivaru Kabuci, Valdi Rozi un Juri Lipsbergu novērojām kukaiņu piekūna pāri pie vārnu ligzdas Liepājas ezera dienvidu krastā. Vēlāka šīs vietas apsekošana gan ligzdošanu neapstiprināja.

Moldovas dienvidu daļa, kur dominē stepes biotopi, ir īsta piekūnu zeme. Mēs pārbaudījām vienu stepes piekūna *Falco cherrug* teritoriju, kas citādi tiek turēta slepenībā, tāpēc ka šī suga tiek augstu vērtēta medību piekūnu audzētāju vidū. Taču, tuvojoties stepes piekūna ligzdai, turpat blakus atradām arī lauku piekūna *Falco tinnunculus* un bezdelīgu piekūna *Falco subbuteo* ligzdas, un šī nebija vienīgā vieta, kur šīs sugas novērojām kopā. Lielākā daļa piekūnu ligzdu atrodas uz augstiem (funkcionējošiem vai veciem) augstsprieguma elektrības līniju stabiem, kas šiem putniem daudzviet aizstāj garus kokus. Trešajā dienā mums pie Etulijas līdzīgā biotopā uzsmaidīja veiksmē – novērojām karalisko ērgli *Aquila heliaca*, kura pēdējā ligzdošana Moldovā reģistrēta 1975. gadā, un ir bijuši tikai nedaudzi novērojumi kopš 20. gadsimta 50. gadiem! Mani gan šis novērojums īpaši nepārsteidza, jo, kā liecina Gruzijā, Turcijā un Bulgārijā gūtā pieredze, šāds biotops karaliskajam ērglim ir pat tipisks, un esmu redzējis arī šo sugu ligzdojam uz elektrības līniju sastatnēm vai atsevišķiem kokiem. Domāju, ka suga būtu atrasta jau agrāk, ja vien šis reģions būtu sistematiski apsekots.

Man kā pētniekam, kas daudz laika pavadījis mitrājos, lielu iespaidu atstāja Beleu un Mantas ezers, kas atrodas Prutas palieņu zonā netālu no tās ietekas Donavā. Tās ir seklas, daļēji pārveidotas ūdenstilpes (īpaši Mantas ezers) ar daudziem ličiem un bagātīgu virsūdens veģetāciju. Migrāciju laikā tos izmanto simtiem tūkstošu ūdensputnu (iespējams, arī tie, kas lido cauri Latvijai), bet arī maija sākumā tur bija liela

Baltacis, tēviņš.

Viena no labākajām putnu novērošanas un fotografēšanas vietām, kādu pēdējā laikā esmu redzējis. Dzelzceļa uzbērums pa kuru vilciena sastāvs kursē tikai vienu reizi diennaktī, sadala Beleu ezera austrumu daļu divās daļās. Pastaigājoties pa uzbērumu, abās pusēs var novērot fantastisku ūdensputnu daudzveidību.

Mazais dumpis, tēviņš, fotografēts no iepriekš minētā dzelzceļa uzbērums pie Beleu ezera.

sugu daudzveidība – bridējputni, pīles, ibisi, pelikāni, gārņi, dumpji, jūras kraukļi, zīriņi un kaijas. Interesanti, ka visparastākā pīļu suga bija baltacis *Aythya nyroca*. Parastākais zīriņš bija baltvaigu zīriņš *Chlidonias hybridus*. Un kādā brīnišķīgā vakarā, visapkārt dziedot sarkanvēdera ugunskrupjiem, ar pēdējiem saules stariem man tieši pretī niedrēs nolaidās mazais dumpis – suga, kura ilgu laiku bija no

Man bija iespāids, ka svitrainais ļauķis ārpus meža ir visbiežāk sastopamā *Sylvia* ļauķu suga. Atšķirībā no Latvijā novērotajiem īpatņiem, vēdera svitrojums šķiet mazāk izteikts.

manis izvairījusies gan Latvijā, gan ceļojumos ārpus tās.

Domāju, ka Moldova var būt ļoti interesanta putnu vērotājiem no Latvijas, īpaši tad, ja negribas nekur tālu braukt. Lai gan uz Kišiņevu ir diezgan sarežģīti aizlidot (es vienmēr esmu ceļojis caur Vīni), toties tā ir viena no lētākajām zemēm, kādā man ir gadījies pabūt, un izdevumi “uz vietas” nav lieli. Ja jums

ir nopietni nolūki apceļot labākās putnu vietas vai pat piedalīties Moldovas faunas izpētē, rekomendēju sazināties ar Vitāliju Ajderu (e-pasts: ajder.vitalie@gmail.com). Viens no iemesliem, kāpēc tā vajadzētu darīt, ir gandrīz jebkāds ceļazīmju/norāžu trūkums, un dažreiz pat vietējam ekspertam bija grūti atrast īsto no daudzajiem celiņiem, lai piekļūtu plānotajai putnu novērošanas vietai.

Summary

Unknown Moldova (Besarabia) from an ornithologist's perspective /Otars Opermanis/

The article describes the results of a field trip to western Moldova in May 2016. For me this trip substantially changed my perception of Moldova as a largely agrarian country with little biological diversity. I observed and photographed many bird species protected in Europe from nearly all taxonomic groups, and especially those which do not occur in the northern Europe. Due to the small number of local bird experts and despite help from Romanian colleagues, Moldova remains an insufficiently studied country from an ornithological point of view.